

dr inż. ZOFIA PAWŁOWSKA
mgr MARTA ANTONIAK
Centralny Instytut Ochrony Pracy
– Państwowy Instytut Badawczy

Percepcja zagrożeń związanych z pracą a wiek pracownika

Fot. Drazen Lovric/Bigstockphoto

Wiek osoby pracującej jest powszechnie uznawany za jeden z istotnych czynników wpływających na percepcję zagrożeń i związanego z nimi ryzyka zawodowego. Prowadzone dotychczas badania nie doprowadziły jednak do sformułowania jednoznacznych wniosków dotyczących tego wpływu. W artykule przedstawiono percepcję zagrożeń w pracy i ich negatywnego wpływu na zdrowie przez różne grupy wiekowe osób pracujących w krajach UE-27 na podstawie wyników Europejskich Badań Warunków Pracy, przeprowadzanych przez Europejską Fundację na rzecz Poprawy Warunków Życia i Pracy w Dublinie (Eurofound) oraz badania modułowego dotyczącego zdrowia i bezpieczeństwa w pracy, przeprowadzonego przez Eurostat w ramach Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności w roku 2007.

Perception of work-related hazards and workers' age

Age is commonly considered to be an important factor influencing perception of hazards and related occupational risks. However, research to date has not allowed formulating unambiguous conclusions on these influences. This article presents a perception of hazards and their potential negative influence on workers' health on the basis of the European Working Conditions Survey (carried by the European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions) and of Eurostat's Labour Force Survey 2007 ad hoc module on health and safety at work.

Wprowadzenie

W wielu krajach Unii Europejskiej podstawową metodą zbierania danych dotyczących warunków pracy, w tym zagrożeń występujących w środowisku pracy oraz ich potencjalnych konsekwencji dla zdrowia, są badania ankietowe. Badania tego rodzaju

są również przeprowadzane co pewien czas na poziomie Unii Europejskiej. Europejska Fundacja na rzecz Poprawy Warunków Życia i Pracy w Dublinie przeprowadza co 5 lat Europejskie Badanie Warunków Pracy, zaś Eurostat dołącza okresowo moduł dotyczący wypadków przy pracy i problemów

zdrowotnych związanych z pracą do badania aktywności ekonomicznej ludności w krajach Unii Europejskiej. Uzyskiwane w ten sposób informacje umożliwiają między innymi ocenę narażenia pracujących na czynniki szkodliwe dla zdrowia występujące w środowisku pracy i jego potencjalnych następstw na podstawie opinii wyrażanych przez respondentów [1].

Liczne badania wykazują, że w tych samych warunkach percepcja zagrożeń i związanego z nimi ryzyka zawodowego jest różna dla różnych osób, a także zmienia się z upływem czasu u tej samej osoby [2]. Może być ona związana zarówno z indywidualnymi cechami respondenta, jak i z czynnikami demograficznymi, przede wszystkim takimi jak płeć, wiek, wykształcenie oraz rodzaj wykonywanej pracy, a także z charakterystyką samego zagrożenia [3, 4, 5].

Za jeden z ważnych czynników różnicujących percepcję zagrożeń i związanego z nimi ryzyka zawodowego uznaje się wiek osoby pracującej. Prowadzone dotychczas badania nie doprowadziły jednak do sformułowania jednoznacznych wniosków dotyczących zależności między percepcją zagrożeń i ryzyka zawodowego a wiekiem. Wyniki niektórych z nich wskazują, że młodzi ludzie częściej niż starsi obawiają się wypadków przy pracy, podczas gdy starsi z większą częstotliwością raportują narażenie na czynniki mogące powodować choroby [5]. Według innych źródeł nastolatki oraz ludzie młodzi, w odróżnieniu od starszych, minimalizują ryzyko wynikające z angażowania się w czynności potencjalnie niebezpieczne lub szkodliwe dla zdrowia [6]. Z kolei badania przeprowadzone w Holandii wskazują na skłonność do lepszej oceny warunków pracy przez pracowników starszych – odsetek respondentów raportujących, że ich praca związana jest z obciążeniami fizycznymi i psychicznymi spada wraz z wiekiem badanych, lecz jednocześnie następuje procentowy wzrost skarg związanych ze stanem zdrowia, szczególnie w przypadku mężczyzn [7].

Podstawowym celem tego artykułu jest przedstawienie percepcji zagrożeń w pracy i ich negatywnego wpływu na zdrowie przez różne grupy wiekowe osób pracujących w krajach UE na podstawie wyników europejskich badań warunków pracy, przeprowadzanych przez Europejską Fundację na rzecz Poprawy Warunków Życia i Pracy w Dublinie oraz Eurostat.

Ocena narażenia na czynniki szkodliwe w środowisku pracy a wiek

W wielu badaniach nie dostrzeżono istotnych statystycznie związków między wiekiem a ogólną satysfakcją z pracy oraz poglądami na temat warunków pracy, w tym poziomu bezpieczeństwa. Na przykład, badania przeprowadzone w Polsce w przedsiębiorstwach charakteryzujących się występowaniem wysokich poziomów ryzyka zawodowego nie wykazały istotnych zależności między oceną zagrożeń w miejscu pracy a wiekiem badanego; za wyjątkiem hałasu, który występował nieco rzadziej wśród pracowników starszych [8]. Podobnie, badania przeprowadzone w Finlandii wśród pracowników zakładów metalowych wykazały, że różnice w ocenie zagrożeń przez pracowników starszych i młodszych nie są wynikiem odmiennej percepcji zagrożeń przez zatrudnionych w różnym wieku, lecz odzwierciedlają sytuację faktyczną: wyniki obserwacji stanowisk pracy potwierdziły nierówne natężenie hałasu oraz różne narażenie na pyły i szkodliwe substancje chemiczne na stanowiskach pracy, raportowane przez pracowników. Nie znalazła więc potwierdzenia hipoteza, zgodnie z którą poglądy pracowników na temat bezpieczeństwa i zdrowia w pracy wraz z wiekiem ulegają modyfikacji [9].

Często wskazuje się jednak, że na subiektywne oceny zagrożeń i związanego z nimi ryzyka pogorszenia stanu zdrowia może wpływać tzw. „efekt zdrowego pracownika”. Wynika on zarówno z wcześniejszego opuszczenia rynku pracy przez osoby o gorszym stanie zdrowia, jak i z pomniejszania lub nawet ignorowania dolegliwości zdrowotnych przez pracowników starszych [10], a także z przyzwyczajenia do regularnego narażenia na czynniki szkodliwe, które może zmniejszać ocenę ich przewidywanego negatywnego wpływu na zdrowie [1].

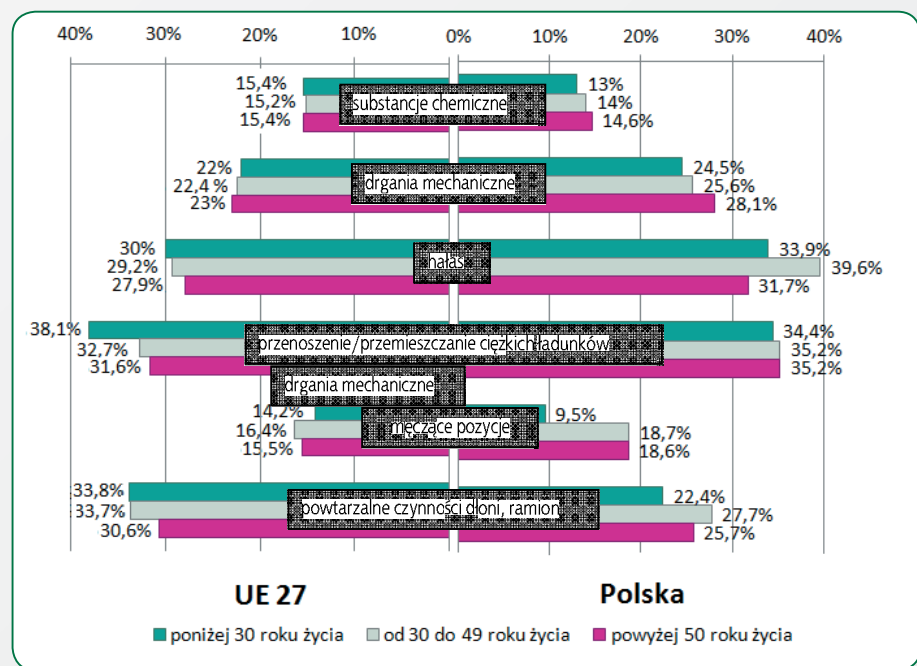
Według wyników Europejskiego Badania Warunków Pracy, przeprowadzonego w 2010 r., różnice w narażeniu pracowników z różnych grup wiekowych na czynniki szkodliwe w środowisku pracy nie są znaczne (rys. 1.). Można jednak stwierdzić, że pracownicy starsi (powyżej 50. roku życia) nieco rzadziej niż młodszy wykonują w pracy powtarzalne ruchy, przemieszczają ciężkie ładunki i nieco rzadziej raportują narażenie na hałas, ale w podobnym stopniu, co pracownicy młodszy są narażeni na drgania i oddziaływanie szkodliwych substancji chemicznych (rys. 1.). Równocześnie analizy przeprowadzone po zgrupowaniu tych czynników na fizyczne, chemiczne i biologiczne oraz powodujące dolegliwości układu mięśniowo-szkieletowego wykazały, że wraz z wiekiem narażenie na te czynniki najpierw rośnie i jest największe dla pracujących w wieku od 30. do 49. roku życia, a potem maleje. Wyjątkiem od tej reguły była liczba mężczyzn zgłaszających dolegliwości układu mięśniowo-szkieletowego – ta malała nieprzerwanie w korelacji ze zwiększającym się wiekiem respondentów [11].

W Polsce procent pracowników narażonych na oddziaływanie większości z ujętych w badaniu czynników we wszystkich grupach wiekowych był nieznacznie większy niż średnio w UE-27, przy czym nie zmienił się wraz z wiekiem w przypadku przemieszczania ciężkich ładunków. Może to być sygnałem niedostatecznego dostosowywania warunków pracy do możliwości pracowników starszych.

Nie stwierdzono również istotnych różnic w ogólnej ocenie warunków pracy przez pracujących w różnym wieku w UE-27: w każdej z grup wiekowych na pytanie o ogólne zadowolenie z tych warunków odpowiedzi „jestem bardzo zadowolony” udzielił ok. 25% badanych, zaś odpowiedzi „jestem zadowolony” ok. 59%. Średnio w Polsce procent osób bardzo zadowolonych i zadowolonych z pracy jest zbliżony do tego w UE (ok. 84%), jednak maleje wraz z wiekiem: w grupie wiekowej 50+ zadowolonych z pracy jest o 6% mniej niż wśród pracujących poniżej 30. roku życia, których jest prawie 88%. Należy przy tym podkreślić, że w UE-27 ok. 90%, a w Polsce ok. 94% badanych osób z każdej grupy wiekowej twierdzi, że są bardzo dobrze poinformowane o ryzyku związanym z wykonywaną pracą.

W europejskim badaniu wypadków przy pracy i problemów zdrowotnych związanych z pracą, przeprowadzonym przez Eurostat jako moduł dodatkowy w badaniu aktywności ekonomicznej ludności w roku 2007 (jest to ostatnie badanie, którego wyniki są obecnie dostępne) uzyskano wyniki świadczące o malejącym narażeniu w pracy osób starszych w wieku 55+. Zgodnie z nim procent narażonych na czynniki mogące powodować dolegliwości psychiczne lub fizyczne w całej UE-27 jest największy w grupie pracujących między 35. a 54. rokiem życia.

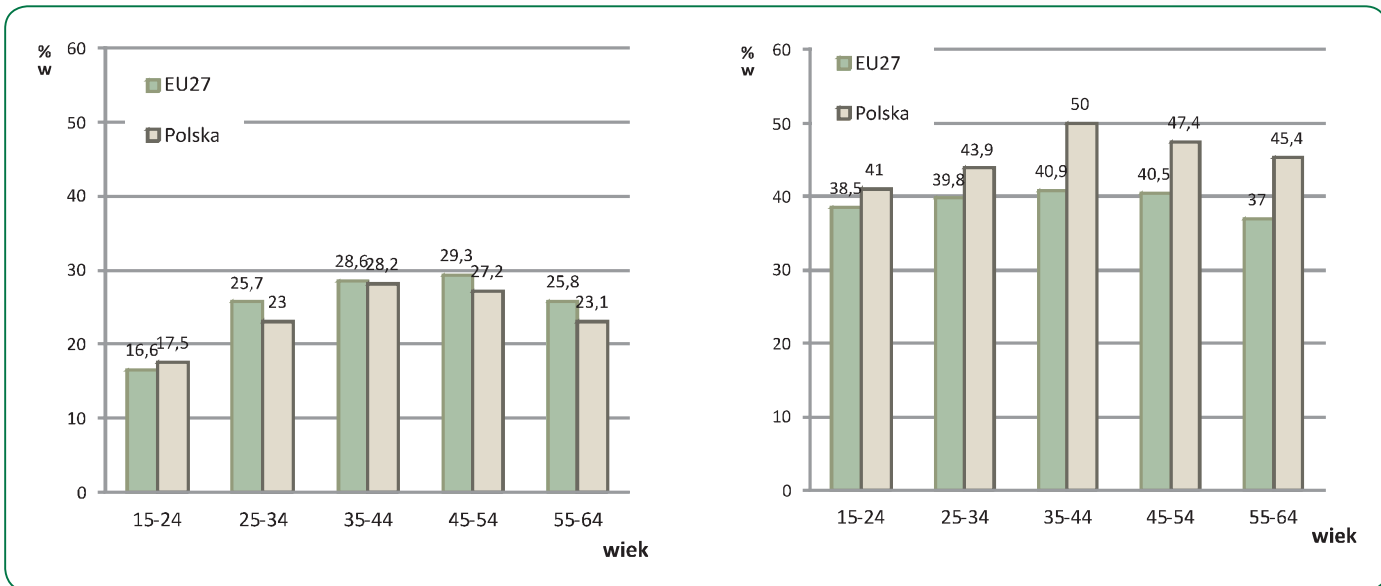
W Polsce narażenie na czynniki wpływające negatywnie na zdrowie psychiczne jest zbliżone do średniego w UE-27 we wszystkich

Rys. 1. Odsetek osób narażonych (narażeni przez co najmniej 1/4 czasu pracy) na wybrane czynniki w miejscu pracy w roku 2010 w 27 krajach Unii Europejskiej oraz w Polsce, według wieku (źródło: Eurofound)

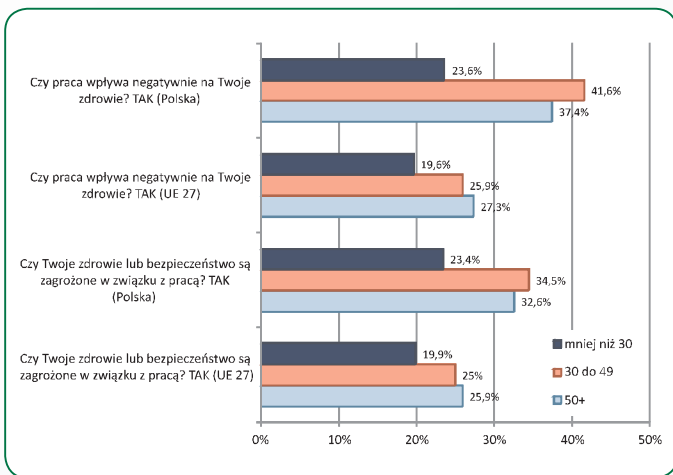
Fig. 1. Percentage of respondents exposed (exposed at least a quarter of working time) to chosen factors within work environment in 2010 in 27 European Union countries and Poland, by age (source: Eurofound)

¹ Termin „zagrożenie” jest tu rozumiany zgodnie z definicją przyjętą w PN-N-18001 i oznacza stan środowiska pracy, który może powodować wypadek lub chorobę. Definicja ta jest szersza niż przyjęta przez GUS do celów statystycznych, zgodnie z którą za zagrożenie szkodliwymi czynnikami związanymi ze środowiskiem pracy uznaje się wyłącznie wpływ na pracownika szkodliwych czynników występujących w procesie pracy, których stężenie lub natężenie przekracza obowiązujące NDS (najwyższe dopuszczalne stężenie) i NDN (najwyższe dopuszczalne natężenie), polskie normy lub inne normy higieniczne.

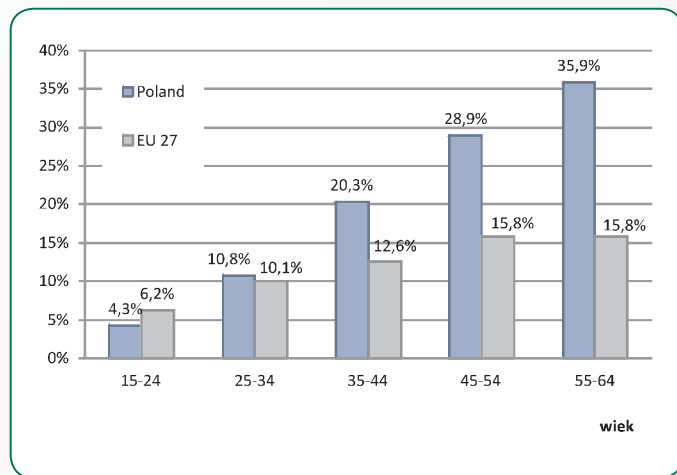
Rys. 2. i 3. Odsetek narażonych w miejscu pracy na czynniki, które negatywnie wpływają na zdrowie psychiczne (rys. 2.) oraz fizyczne (rys. 3.) w 27 krajach Unii Europejskiej oraz Polsce, według wieku (źródło: Eurostat, 2007)

Fig. 2. and 3. Percentage of respondents exposed to factors negatively influencing mental (fig. 2.) and physical (fig. 3.) health, within work environment in 27 European Union countries and Poland, by age (source: Eurostat, 2007)

Rys. 4. Odsetek respondentów raportujących, że praca negatywnie wpływa na ich zdrowie oraz, że ich zdrowie lub bezpieczeństwo są zagrożone w związku z pracą, w 27 krajach Unii Europejskiej oraz Polsce (źródło: Eurofound, 2010)

Fig. 4. Percentage of respondents reporting that their work negatively influences their health and, that their safety and health is at risk because of their work, in 27 European Union countries and Poland (source: Eurofound, 2010)

Rys. 5. Odsetek respondentów zgłaszających co najmniej jedną dolegliwość zdrowotną związaną z pracą w ciągu ostatnich 12 miesięcy w 27 krajach Unii Europejskiej oraz Polsce (źródło: Eurostat, 2007)

Fig. 5. Percentage of respondents reporting at least one work-related health problem in the past 12 months, in 27 European Union countries and Poland (source: Eurostat, 2007)

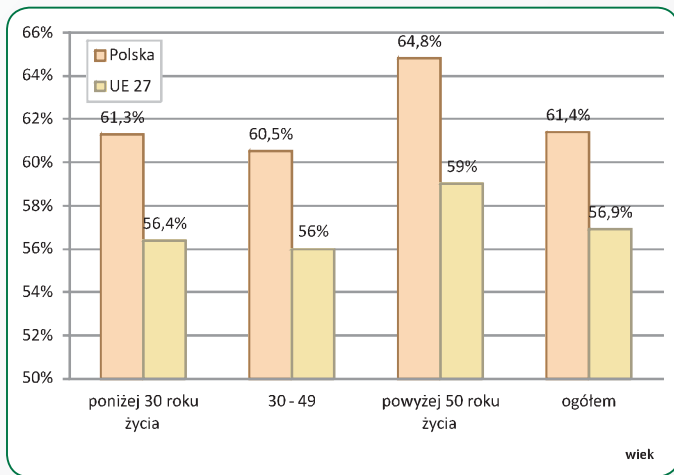
grupach wiekowych, zaś w przypadku zagrożeń mogących pogorszyć zdrowie fizyczne – większe we wszystkich grupach wiekowych, przy czym zaczyna ono maleć już w grupie wiekowej 45 – 54 lata (rys. 2.).

Fakt występowania mniejszego narażenia zawodowego w grupie osób starszych (55+) może być związany z tym, że warunki pracy wpływają w znacznym stopniu na decyzję o przejściu na emeryturę. Osoby starsze wykonujące prace w trudnych warunkach często wcześniej opuszczają rynek pracy, natomiast te, które pracują dłużej, rzadko wykonują prace charakteryzujące się wysokim poziomem ryzyka oraz dużymi wymaganiami fizycznymi [12, 13].

Percepcja ryzyka zawodowego a wiek

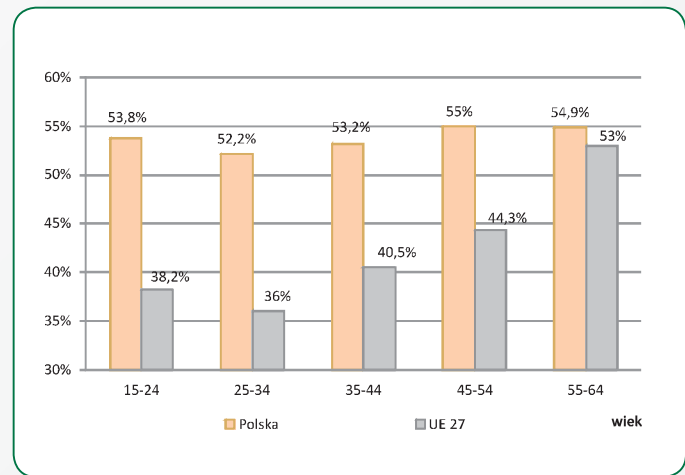
Mimo podobnej oceny narażenia na czynniki zagrożeń, z Europejskiego Badania Warunków Pracy w 2010 r. wynika, że pracujący w UE-27 z grupy wiekowej 50+ postrzegają ryzyko związane z wykonywaniem pracy jako wyższe i częściej niż inni wskazują, że ich bezpieczeństwo jest zagrożone w związku z wykonywaną pracą lub że wpływa ona negatywnie na ich zdrowie (rys. 4.). W przypadku Polski procent osób, które odczuwają negatywny wpływ pracy na zdrowie jest znacznie wyższy niż średnia unijna dla wszystkich grup wiekowych, a poczucie zagrożenia bezpieczeństwa i zdrowia w pracy jest najwyższe w grupie wiekowej 30 – 49 lat, zaś dla pracujących

w wieku 50+ maleje. Podobne zjawisko zaobserwowano dla wszystkich pracujących w UE w grupie wiekowej 55+ w poprzednim badaniu europejskim, przeprowadzonym w 2005 r. Wskazano przy tym, że na taki wynik wpływa przede wszystkim metoda badania, które obejmuje wyłącznie osoby pracujące. Należy bowiem wziąć pod uwagę, że osoby zatrudnione w trudnych warunkach oraz odczuwające dolegliwości, które może powodować praca, wcześniej opuszczają rynek pracy [13]. Podobne czynniki mogą wpływać na zmniejszenie poczucia zagrożenia zdrowia w pracy w grupie wiekowej 50+ osób pracujących w Polsce, gdyż mimo tendencji wzrostowej wskaźnik zatrudnienia w tej grupie jest dużo niższy niż średnio w UE-27: w 2011 r. wyniósł on w Polsce w grupie

Rys. 6. Procent osób, które w ciągu ostatniego roku nie opuściły ani jednego dnia w pracy z przyczyn zdrowotnych (źródło: Eurofound, 2010)

Fig. 6. Percentage of respondents reporting that they were not absent at work for health reasons in the past 12 months (source: Eurofound, 2010)

Rys. 7. Odsetek respondentów w grupach osób odczuwających dolegliwości zdrowotne związane z pracą, u których w ciągu ostatnich 12 miesięcy problem zdrowotny związany z pracą spowodował nieobecność w pracy, w 27 krajach Unii Europejskiej oraz Polsce (Eurostat, 2007)

Fig. 7. Percentage of respondents reporting that work-related health problem resulted in sick leave in the past 12 months, in 27 European Union countries and Poland (source: Eurostat, 2007)

wiekowej 50 – 64 lata 52,5%, podczas gdy średnio dla krajów UE 62,2%.

Chociaż w Polsce w 2010 r. pracujący w grupie wiekowej 50+ nieco rzadziej zgłaszali negatywny wpływ pracy na zdrowie niż osoby młodsze, z badania dolegliwości zdrowotnych związanych z pracą, przeprowadzonego przez Eurostat w 2007 r. wynika, że pracownicy starsi, zarówno w Polsce, jak i w całej UE-27, znacznie częściej niż młodszy odczuwają dolegliwości zdrowotne związane z pracą (rys. 5.). Może to wskazywać na zwiększające się wraz z wiekiem ryzyko zawodowe związane z narażeniem na podobne czynniki.

Równocześnie za niepokojące można uznać porównanie danych uzyskanych dla UE-27 i Polski, z którego wynika, że procent osób odczuwających dolegliwości związane z pracą może być w Polsce w odniesieniu do pracowników starszych nawet ponad 2-krotnie wyższy niż średnia w całej Unii (rys. 5.).

Mimo częstszego zgłaszania dolegliwości związanych z pracą pracownicy starsi rzadziej niż młodszy opuszczają pracę z przyczyn zdrowotnych (zarówno związanych z pracą, jak i innych) – w grupie pracowników w wieku 50+ odnotowano wyższy niż w pozostałych grupach wiekowych procent osób, które w ciągu ostatniego roku nie opuściły z tych przyczyn ani jednego dnia w pracy (rys. 6.).

Jednak, jak wskazują wyniki badania modułowego Eurostatu, w UE warunki pracy są częściej przyczyną nieobecności w pracy osób starszych. Dla ponad 50% z tych osób w wieku 55–64 lata, które zgłaszają dolegliwości zdrowotne związane z pracą są one przyczyną absencji, podczas gdy w grupie osób młodszych zgłaszających takie dolegliwości absencja dotyczy tylko 36%. W Polsce różnice między poszczególnymi grupami wiekowymi są tu niewielkie – w każdej z nich absencja dotyczy 50% osób zgłaszających dolegliwości zdrowotne związane z pracą (rys. 7.). Biorąc pod uwagę wzrastający wraz z wiekiem procent osób

odczuwających takie dolegliwości (rys. 5.) można stwierdzić, że zarazem wzrasta liczba osób, których absencja ma związek z pracą – zarówno w Polsce, jak i w całej UE.

Podsumowanie

Z badań przeprowadzanych w krajach UE-27 wynika, że ocena narażenia na czynniki zagrożeń w miejscu pracy osób pracujących w wieku 50+ nie odbiega znacząco od ocen tego narażenia dokonywanych przez osoby młodsze. Mniejszy procent osób narażonych na czynniki wpływające negatywnie na zdrowie, zarówno fizyczne, jak i psychiczne, można natomiast zaobserwować w grupie wiekowej 55+, co łączy się na ogół ze wcześniejszym opuszczaniem rynku pracy przez osoby pracujące w trudnych warunkach. Równocześnie pracujący ze starszych grup wiekowych częściej wskazują, że praca wpływa negatywnie na ich zdrowie i częściej odczuwają dolegliwości zdrowotne związane z pracą. Mimo iż wyniki Europejskiego Badania Warunków pracy z 2010 roku wskazują, że rzadziej opuszczają oni pracę z przyczyn zdrowotnych, to jednak, jak wykazało wcześniejsze badanie Eurostatu, ich absencja jest częściej związana z warunkami pracy.

Pracujący w Polsce częściej stwierdzają, że ich zdrowie jest zagrożone w związku z pracą, przy czym poczucie zagrożenia maleje w grupie wiekowej 50+, czego przyczyną można upatrywać we wcześniejszym opuszczaniu rynku pracy przez osoby o nieco gorszym stanie zdrowia. Polscy pracownicy częściej również odczuwają dolegliwości zdrowotne związane z pracą niż średnio pracujący w UE-27, przy czym procent osób odczuwających te dolegliwości rośnie wraz z wiekiem. Wyniki te wskazują, że w podobnych warunkach osoby starsze mogą postrzegać ryzyko zawodowe jako wyższe, co związane jest w szczególności z częstszym odczuwaniem przez nie dolegliwości związanych z pracą.

PIŚMIENNICTWO

- [1] Leoni T. *What drives the perception of health and safety risks in the workplace? Evidence from European labour markets*. "Empirica" 2010, 37:165–195
- [2] Sjöberg L. *Factors in Risk Perception*. "Risk Analysis" 2000, 20, 1: 1-12
- [3] Koradecka D., Augustyńska A., Dudka G., Makarewicz G., Pośniak M., Widerszal-Bazyl M. niepublikowany raport pn. *Opracowanie zasad monitorowania stanu narażenia na czynniki szkodliwe i uciążliwe w środowisku pracy spełniających standardy obowiązujące w krajach UE w ramach działalności Europejskiej Fundacji Poprawy Warunków Życia i Pracy (Dublin)*. CIOP-PIB 2004
- [4] Broersen J. P. J., Zwart B. C. H., Dijk F. J. H., Meijman T. F., Veldhoven M. *Health complaints and working conditions experienced in relation to work and age*. "Occupational and Environmental Medicine" 1996, 53:51-57
- [5] Savage I. *Demographic influences on risk perceptions*. "Risk Analysis" 1993, 13, 4:413-420
- [6] Cohn L. D., Macfarlane S., Yanez C., Imai W. K. *Risk-Perception: Differences Between Adolescents and Adults*. "Health Psychology" 1997, 14, 3:217-222
- [7] Broersen J. P. J., Zwart B. C. H., Dijk F. J. H., Meijman T. F., Veldhoven M. *Health complaints and working conditions experienced in relation to work and age*. "Occupational and Environmental Medicine" 1996, 53:51-57
- [8] Koradecka D., Pośniak M., Widerszal-Bazyl M., Augustyńska D., Radkiewicz P. *A Comparative Study of Objective and Subjective Assessment of Occupational Risk*. "International Journal of Occupational Safety and Ergonomics (JOSE)" 2010, 16, 1:3-22
- [9] Räsänen T., Laitinen H., Rasa P. L. *The effect of age on subjective assessment of hygienic work environment in the metal industry*. "International Journal of Industrial Ergonomics", 2000, 25:483-489
- [10] Hudak P., Clark J., Hawker G., Coyte P., Mahomed N., Kreder H. and Wright J. *„You're perfect for the procedure! Why don't you want it? " Elderly Arthritis Patients' Unwillingness to Consider Total Joint Arthroplasty Surgery: A Qualitative Study*. "Medical Decision Making". 2002, 22 (3): 272-278
- [11] *5th European Working Conditions Survey. Overview report*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions 2012
- [12] Blanchet D. *Retirement intentions, health and satisfaction at work: an European comparison. Issues in Health Economics*. IRDES N. 103. 2005
- [13] Jones M. K., Latreille P. L., Sloane P. J., Staneva A. V. *Work-Related Health in Europe: Are Older Workers More at Risk?*. Institute for the Study of Labour, Discussion paper No. 6044 2011